

Handig!

Leren handschoenen uit Dordtse Bodem

MARLOES RIJKELIJKHUIZEN

Paars aangelopen handen en tèn koude vingers om je fiets op slot te zetten. Dat is het schrikbeeld van iedere fietser in de wintermaanden. Had je nu maar handschoenen aan gedaan...

Leren handschoen uit de opgraving Statenplein (1997). De toppen van de wijs- en middelvinger zijn afgesneden.
Regionaal Archief Dordrecht

Tegenwoordig is het vanzelfsprekend om in de winter handschoenen te dragen tegen de kou, maar in het verleden waren handschoenen niet voor iedereen betaalbaar. Alleen de hoge- en middenklasse kon zich deze aankoop permitteren. Welgestelden bezaten meestal zelfs meerdere paren handschoenen, van uitbundig versierd tot eenvoudig, geschikt voor verschillende activiteiten. Luxe handschoenen werden vaak zorgvuldig bewaard, waardoor er zelfs nu nog exemplaren van behouden zijn gebleven. Maar

overblijfselen van gewone leren handschoenen uit het verleden zijn schaars. Bijzonder dus dat in Dordrecht tijdens verschillende opgravingen resten van zes middeleeuwse handschoenen uit de grond kwamen.

STATUS, SYMBOOL EN BEROEP

Aanvankelijk werden handschoenen alleen door de adel gedragen, maar na verloop van tijd verspreidde dit gebruik zich onder meer lagen van de bevolking. Handschoenen werden

gebruikt voor speciale gelegenheden of voor specifieke beroepen. Soms hadden ze een symbolische functie. De handschoen kon zelfs dienen als vervanging van iemand die afwezig was: als de bruidegom niet aanwezig kon zijn op zijn eigen huwelijk, werd zijn handschoen meegebracht. De bruid trouwde dan 'met de handschoen'.

Handschoenen werden steeds populairder, waardoor het specialistische beroep 'handschoenmaker' ontstond. Luxe handschoenen werden gemaakt van verschillende materialen, bijvoorbeeld van dun, soepel kalfs- of geitenleer, of van leer met een manchet van textiel met borduurwerk. Het borduurwerk werd waarschijnlijk niet door de handschoenmakers zelf gedaan, maar uitbesteed.

WIE DE HANDSCHOEN PAST, TREK 'M AAN!

In de 16de en 17de eeuw lieten zowel mannen als vrouwen zich geregeld portretteren met handschoenen in de hand of aan de handen, als statussymbool en mode item. Soms hadden handschoenen extra lange vingerdelen om de vingers langer te laten lijken. Dit wees er tevens op dat de drager rijk was en bedienden had die het werk deden, want dat was natuurlijk niet mogelijk met de lange lege vingertoppen.

Vooral in de 18de eeuw was het voor vrouwen mode om de hele dag handschoenen te dragen. Op deze manier lieten zij hun status zien en werden

FERDINAND BOL
Zelfportret, 1646
doek
Dordrechts Museum
Ook Bol draagt handschoenen met te lange vingertoppen.

tegelijktijd de armen en handen beschermd tegen de zon. Een gebruinde huid was immers een teken van armoede.

HANDSCHOENEN UIT DE GROND

De handschoenen die in Dordrecht zijn gevonden zijn gemaakt van dun, soepel kalfsleer of geitenleer. Meestal werden de handschoenen uit één stuk dubbelgevouwen leer gesneden. Het duimstuk was altijd gemaakt van een apart stuk leer. Bij drie van de zes handschoenen uit Dordrecht was ook de pink apart aangezet. Bij één exemplaar waren de *fourchettes*, stukjes leer die de zijkanten van de vingerdelen vormen, nog aanwezig. Bij twee handschoenen ontbreken de toppen van de wijs- en middelvinger. Waarschijnlijk is dat met opzet gedaan, zodat de vingertoppen vrij gebruikt konden worden. In de 18de eeuw was dit zelfs heel gebruikelijk, om toch de alledaagse kleine handelingen te kunnen doen.

DE HANDSCHOEN TOEWERPEN

In onze taal komt de handschoen regelmatig voor in spreekwoorden en gezegden: 'iemand de handschoen toewerpen' betekent dat je hem uitdaagt (oorspronkelijk voor een gevecht). En neem je de handschoen op, dan neem je de uitdaging aan. Die 'gevechtshandschoenen' komen we ook in het echt tegen. In Dordrecht is in 1975 een metalen onderdeel van een pantserhandschoen gevonden. De vondst is gedaan aan de Heer Heymansuysstraat en dateert waarschijnlijk uit de 14de eeuw.

In de Middeleeuwen werd (gehard) leer in combinatie met metalen pantsers en maliënkolders gebruikt ter bescherming van het lichaam in oorlog of duel. Leren pantseronderdelen zijn echter vrijwel niet opgegraven in Nederland. Alleen uit Leiden en Dordrecht zijn leren armbeschermers bekend. Natuurlijk moesten ook de handen

Geharnaste ridders, compleet met wanten. Detail van een afbeelding uit de collectie van The British Library.

Leren armbeschermer uit Dordrecht (Statenplein, 1997). Regionaal Archief Dordrecht

Rundleren vingerdelen van twee pantserhandschoenen (Statenplein 1997/2000). Regionaal Archief Dordrecht

beschermd worden, maar tegelijktijd moesten ze genoeg bewegingsvrijheid hebben. Een prachtig voorbeeld vormen de twee 14de-eeuwse leren vingeronderdelen die werden opgegraven op het Statenplein in Dordrecht. Ze zijn gemaakt van dik en stug rundleer. Maar met een dergelijke stugge handschoen is het lastig een zwaard te omklemmen of de teugels van een paard vast te houden. Om de vingers toch enigszins te kunnen buigen zijn halfronde inkepingen gemaakt op de plaats waar de knokkels zaten. De vingerdelen waren waarschijnlijk op een meer flexibele handschoen genaaid om de bovenzijde van de handen extra te beschermen.

Pantserhandschoenen als deze behoren definitief tot het verleden, maar de symbolische functie van handschoenen niet: de handschoen speelt nog altijd een rol in de etiquette. Heeft u zich bijvoorbeeld wel eens afgevraagd waarom koningin Máxima tijdens publieke optredens alleen een linkerhandschoen draagt? Dat doet zij als een gebaar naar het volk om de afstand te verkleinen. Let er maar eens op, mocht u haar tegenkomen bij een kerstdiner of een Nieuwjaarsfeest... <

14de-eeuwse ijzeren handbeschermer (Heer Heymansuysstraat, 1975). Regionaal Archief Dordrecht